

YENİ EKOLOJİK PARADİGMANIN REKREASYON FAALİYETLERİNE KATILIM VE DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ

The Relationship Between The New Ecological Paradigm, Participation in Recreation Activities and Demographic Variables: Evidence From Istanbul

Öğr. Görevlisi Bahadır SEZER

Trakya Üniversitesi

bahadirsezer@trakya.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-4403-5630

Arş. Görevlisi Mert ÖĞRETMENOĞLU

İstanbul Üniversitesi

mert.ogretmenoglu@istanbul.edu.tr

Orcid ID: 0000-0003-0639-4891

Prof. Dr. Orhan AKOVA

İstanbul Üniversitesi

oakova@istanbul.edu.tr

Orcid ID: 0000-0001-7740-2938

Öz

Bu çalışmanın amacı, yeni ekolojik paradigmanın rekreasyon faaliyetlerine katılım ve demografik değişkenlerle arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Araştırma nicel bir çalışma olup, veriler İstanbul'da ikamet eden ve rekreasyonel aktivitelere katılan 655 katılımcıdan anket tekniği ile elde edilmiştir. Yapılan faktör analizi sonucunda Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeğinden; "çevre merkezci yaklaşım" ve "insan merkezci yaklaşım" olarak iki faktör elde edilmiştir. Ayrıca rekreasyonel faaliyetlere katılım ifadelerine yapılan faktör analizi sonucunda 5 boyut elde edilmiştir. Elde edilen bu boyutlar rekreasyonel faaliyetlere göre isimlendirilmiştir. Elde edilen veriler normal dağılım göstermediği için araştırma hipotezlerinin testlerinde non-parametrik analizlerden yararlanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda bireylerin çevreye yönelik bilinç düzeyleri ile doğa ve açık alan aktivitelerine katılımları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yaşa, cinsiyete ve eğitim düzeyine göre rekreasyonel aktivitelere katılan bireylerin insan merkezci (insanı çevreden daha önemli gören) tutumlarının farklılaştığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Yeni Ekolojik Paradigma, Çevre, Çevre Bilinci, Rekreasyon, İstanbul.

Abstract

The aim of this study is to determine the relationship between the new ecological paradigm, participation in recreational activities and demographic variables. The research is a quantitative study, and the data were obtained by questionnaire from 655 participants who reside in Istanbul and participate in recreational activities. As a result of the factor analysis, from the New Ecological Paradigm Scale; Two factors have been obtained, namely "ecocentrik approach" and "anthropocentric approach". As a result of the factor analysis made on the expressions of participation in recreational activities, 5 dimensions were obtained. These dimensions are named according to recreational activities. Since the data obtained did not show a normal distribution, nonparametric analysis was used in the tests of the research hypotheses. As a result of the analysis, it was determined that there is a positive and significant relationship between the individuals' level of environmental awareness and their participation in nature and outdoor activities. In addition, it has been determined that the anthropocentric (seeing people as more important than the environment) attitudes of individuals participating in recreational activities differ according to age, gender and education level.

Keywords: New Ecological Paradigm, Environment, Environmental Awareness, Recreation, Istanbul.

Giriş

İnsanlar kolektif hayata geçişle birlikte, içinde yaşadıkları çevreyi ve doğal kaynakları olabildiğince kullanmanın yollarını aramıştır. İlkel toplumlarda ve tarım toplumlarında doğayı değiştirmek ve doğal kaynakları kullanmak sınırlı kalırken, sanayileşmenin başlamasıyla birlikte doğanın ve doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı çevreye zarar vererek tüm canlılar için yaşanabilir çevre sorununu hayati bir mesele haline getirmiştir. Çevre; bireyin kendisi dışında kalan bitki ve hayvanlar gibi tüm canlı varlıklar ile olan ilişki ve etkileşimlerinin bütünü, canlıların içinde yaşadığı, hayati koşullara bağlı olarak çeşitli şekillerde etkiledikleri ve etkilendikleri bir ortamı ifade etmektedir (Hoşgör vd, 2015: 199). Endüstri devriminin yarattığı teknolojik gelişmeler, kentleşme, hızlı nüfus artışı, iletişim ve ulaşımda yaşanan büyük teknolojik sıçramalar, çalışanların ücretli izin ve çalışma saatlerinin kısılması, bireyin ve onun iş hayatına yönelik gerçekleştirilen yeni uygulamalar ve yasal düzenlemeler insanların boş zamanlarını arttırarak rekreasyon aktivitelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun yanında küreselleşmeyle birlikte artan rekabet şirketlerin rekabet gücü elde etmede nitelikli ve yaratıcı insan kaynaklarına ihtiyacı arttırmıştır. Gelişmiş toplumlarda özgürleşme ve bireyselliğin ön plana çıkması, eğitim imkânlarının ve gelir düzeyinin artması, kentleşme ve işyerinde artan rekabetten dolayı stres kaynaklarının yoğunlaşması çalışanların rahatlamak ve yenilenmek için rekreasyon faaliyetlerine katılımını arttırmıştır. İnsanların günümüzde monotonluktan, sıkıcı şehir hayatından ve hareketsizlikten kaçmak için açık havada yapılan rekreasyonel aktivitelerini tercih ettikleri görülmektedir (Hacıoğlu vd., 2015: 55-65).

Ayrıca yıllık izinler, hafta sonu izinleri, özel günlerdeki tatiller gibi birçok zaman dilimi, insanların doğayla iç içe olmasını, eğlenmesini ve dinlenmesini sağlamaktadır. Son dönemde sanayileşmenin çevreye verdiği zararlar, küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi tüm dünyayı kapsayan çevre sorunlarını gündeme getirerek bireylerin çevreye yönelik ilgisini arttırmıştır. Gelişen çevre bilinci, insanları doğaya yönlendirmekte, doğada yapılabilecek çeşitli rekreasyon faaliyetlerine teşvik etmekte ve doğada daha fazla rekreasyon faaliyetinin gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır (Hacıoğlu vd., 2015: 64-65; Tarrant ve Green, 1999; Luo ve Deng, 2008; Thapa, 2010).

Çevrenin rekreasyon amaçlı kullanımına yönelik talebin artması sonucunda şehir içinde veya dışında yeni düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Şehirde çevrenin güzelliğine katkı sağlamak amacıyla parklar, yeşil alanlar, oyun alanları ve spor alanları gibi mekânlar inşa edilmektedir. Şehirlerin dışında doğanın korunmasına daha çok ihtiyaç vardır. Milli parkların yapılması, yaban hayatın korunması için hem yasal düzenlemelerin hem de halkın bilinçlendirilmesi ile sağlanmalıdır. Rekreasyonel faaliyetler arasında, özellikle açık hava rekreasyon faaliyetleri için çevrenin korunması, düzenlenmesi ve çeşitli zararlardan korunması çok önemlidir. Böylelikle şehirler için daha fazla rekreasyonel aktivite alanı sağlanabilir ve insanların sürdürülebilir bir ortamda sağlıklı bir yaşam sürmelerine izin verilebilir. Ayrıca kişisel ve sosyal bilinç de doğanın korunması açısından önemlidir. Kişisel ve sosyal bilinç, çevre sevgisi ve duyarlılığı, çeşitli şekil ve yöntemlerle oluşturulabilir. Bireylerin ve toplumların çevreye yönelik tutum ve davranışları çevreye verilen zararı azaltabilir ve yaşanabilir bir çevre oluşturmada yeni bir ekolojik paradigma yaratılabilir. Böylece insan ve çevre ilişkisinde çevreye yönelik tehditler azaltılabilir. Rekreasyon ve turizm amaçlı kullanılan veya potansiyel deniz, göl, dağ, park ve bahçeler gibi açık alan rekreasyon alanları korunarak ve geliştirilerek doğa tahribatı önlenir (Manning ve Anderson, 2012). Rekreasyon faaliyetlerine özellikle açık alan rekreasyon faaliyetlerine katılım çevre konusundaki duyarlılığı ve yeni ekolojik paradigma ekolojik dengede olan bozulmaların anlaşılması açısından farkındalığı artırabilir. Bu nedenle rekreasyon faaliyetlerine katılanların yeni ekolojik çevre paradigmasına ilişkin çevre tutumunun belirlenmesi önemlidir. Bu doğrultuda bu araştırmanın ana amacı; bireylerin çevreye yönelik bilinç düzeyleri ile rekreasyonel faaliyetlere katılımları arasında bir ilişkinin olup olmadığının tespit edilmesidir. Bireylerin çevreye yönelik bilinç düzeylerinin tespit edilmesinde, Dunlap ve Van Liere (1978) tarafından geliştirilen ve 2000 yılında güncellenen, insanların çevreyle ilgili olarak sahip olduğu tutumları, inançları, değerleri ve dünya görüşlerini değerlendiren Yeni Ekolojik Paradigma ölçeği (YEP) kullanılmıştır. Araştırmanın bir diğer amacı ise demografik değişkenlere göre rekreasyonel aktivitelere katılan katılımcıların çevreye yönelik tutumlarının farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesidir.

Kuramsal Çerçeve

Çevre, bilimsel olarak incelenmesi gereken bir alan olarak görülmeye başlanmasından itibaren çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Özellikle doğal ortamlarda başlayan bozulmayı ortadan kaldırmak veya en aza indirmek amacıyla insanların davranışlarını incelemek ve daha bilinçli kullanmak ve böylece doğanın sürdürülebilirliğini sağlamak

önem kazanmıştır. Bunun üzerine 20. yüzyılın başında biyolojinin bir alt dalı olarak “ekoloji” bilimi ortaya çıkmış ve disiplinler arası bir bilim olarak kabul edilmiştir. Geçmişte bitki ve hayvan ekolojisi olarak gelişen bu bilim dalı, daha sonraki süreçlerde çevreyi ve insanları içine alan bir çevre bilimine dönüşmüştür. Ekoloji insanların dünya üzerinde sahip oldukları kaynakların kullanımında farkındalık yaratmada büyük önem taşıyan ekoloji, canlıların birbirleriyle çok yönlü ilişkilerini inceleyen ve yeryüzündeki canlıların en uygun çevre koşullarında yaşaması için bu doğrultuda araştırmalar yapan bir bilim dalıdır (Karadağ, 2009: 33).

“Yeni Ekolojik Paradigma” (YEP) olarak adlandırılan eko-merkezli bir inanç sistemi yani insanların doğal sistemlerin bir parçası olarak görülmesi (Dunlap ve Van Liere, 1984; Pirages ve Ehrlich, 1974) insanları diğer canlılar ile aynı kurallara tabi olan doğanın temel bir parçası olarak tanıır. Ancak 1970'lerin ortalarında, bu endişeler yeni ve mevcut sosyal ve ekonomik yapılara uymamaktadır (Bernstein ve Szuster, 2019: 74). O dönemde batı toplumlarında mevcut olan inanç, “Baskın Sosyal Paradigma”, insanların doğadaki diğer organizmalardan bağımsız ve onlardan üstün olarak görülmesidir. Bu yeni paradigma, küresel ısınma, çölleşme ve seller gibi aşırı olayların tekrarlaması üzerine, küresel çevresel zararlara katkıda bulunan sürdürülemez sanayileşme sürecinin sonuçlarına bir çözüm olarak ortaya çıkmaktadır (Catton ve Dunlap, 1980). Toplumun insan ve çevre arasındaki ilişkiye ilişkin algısının değiştiği varsayılır (Barradas ve Ghilardi-Lopez, 2020: 2) ve çevre ve insan ilişkisinde insanı merkeze alan ve sadece insan türünün konforunu artırma yönünde çevrenin sınırsız kullanımına izin veren bir bakış açısı yerine insanın da diğer canlılar gibi çevrenin bir parçası olduğunu ve çevrenin tüm canlıların yaşam alanı olduğu düşüncesi öne çıkar.

Bireyin bir davranışının sonuçlarını dikkate alarak o davranışı gerçekleştirip gerçekleştirilmeyeceğine yönelik sahip olduğu inanç, tutumun oluşmasına neden olmaktadır. Örneğin, doğada yapılacak bir rekreasyon faaliyetini tercih eden bir birey, bu davranışının doğanın korunmasına yardımcı olacağına inanabileceği gibi, bu davranışın çevreyi korumaya yeterli olmadığına veya çevrenin hiçbir şekilde kullanıma açık olmaması gerektiğine de inanabilir. Bu inançlardan hangisinin davranış üzerinde daha fazla etki edeceği ise, kişinin söz konusu çıktılara verdiği önem düzeyine göre değişmektedir (Kement ve Güçer 2015: 18). Doğrudan deneyime dayanan tutumlar, kişisel olmayan deneyimlere göre çok daha etkilidir. Doğal çevre bağlamında, açık hava rekreasyon katılımcıları, tutum oluşturmak için televizyon ve gazete raporları gibi kişisel olmayan deneyimlere sahip kişilere göre çevre sorunları hakkında daha güçlü inançlara sahip olma eğilimindedir (Tarrant ve Green, 1999: 21). Tarrant ve Green, (1999) açık hava rekreasyonunun, kişiyi doğal çevre ile doğrudan temas içinde tuttuğunu ve dolaylı deneyimlerin çevre konularına ilişkin farkındalığı ve anlayışı artırabildiği (böylece çevreci tutumlar üretebilir), ancak davranışları etkileme olasılığının daha düşük olduğuna vurgu yapmaktadır.

Genel olarak, açık hava rekreasyonuna katılımının, insanları çevresel sorunlara ve endişelere maruz bırakarak çevre bilincini geliştirdiği varsayılmaktadır (Tarrant ve Green, 1999: 17). Bu nedenle çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Günden ve Miran (2008), katılımcıların çevreye karşı tutumlarını ve çevre duyarlılıklarını tespit etmeyi amaçladıkları çalışmalarında katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça, çevre tutumlarında

olumlu yönde bir artış gösterdiğini tespit etmiştir. Çevre tutumunun katılımcıların yaşı arasında bir ilişki olmadığı sonucuna varmışlardır (Günden ve Miran, 2008).

Demirel vd. (2009) çalışmalarında katılımcıların rekreasyonel aktivitelere katılımının çevreye yönelik tutumları üzerine olan etkisini çeşitli değişkenlere göre karşılaştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre çevreye yönelik tutumların cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların en uzun süre yaşadıkları yer ile çevreye yönelik duyarlılıkları arasında bir ilişki olmadığı ancak yaşa göre çevreye yönelik tutumlar arasında farklılık olduğunu tespit etmişlerdir. Doğa sporları etkinliklerine katılım ile çevreye yönelik tutum arasında bir ilişki olmadığı sonucuna varmışlardır (Demirel vd.,2009).

Kil vd. (2014) çalışmalarında çevresel tutumlar, açık hava rekreasyon motivasyonları ve çevreye duyarlı davranışlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapısal model sonuçları tutumlar, motivasyonlar ve davranışlar arasında önemli ilişkiler olduğunu göstermiştir. Bulgular, çevresel tutumların ve motivasyonların çevreye duyarlı davranışların (en azından yürüyüşçüler arasında) anahtar yapıları olduğunu ve diğer doğa temelli rekreasyon ve turizm destinasyonları için sürdürülebilir planlamaya uygulanabileceğini göstermektedir (Kil vd., 2014).

Çetinkaya (2015) çalışmasında doğa sporlarına katılanların çevresel tutumlarının bu etkinliklere katılmayanlara oranla daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca yaş ile çevre tutumu arasında bir ilişki olmadığı sonucuna varmıştır. Doğa sporlarına katılım süresi ile çevresel tutum arasında ise bir fark olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Çetinkaya (2015) doğa sporlarına katılanların bu etkinliklere katılmayanlara göre ekolojik merkezli yaklaşıma daha yakın oldukları ve çevre konusunda daha hassas olduklarını, çevrenin korunmasını daha fazla önemsedikleri sonucuna varmıştır. Cinsiyet ile çevresel tutum arasında ilişki olduğu, kadın katılımcıların erkeklere oranla çevresel tutumlarının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir (Çetinkaya, 2015).

Hoşgör vd. (2015) üniversite öğrencilerine yönelik yaptıkları araştırmada öğrencilerin çevreye yönelik tutumları incelenmiştir. Araştırmada katılımcıların çevreye yönelik duyarlılıklarında cinsiyet ve bölüm açısından farklılık olduğu sonucuna varmışlardır (Hoşgör vd., 2015).

Teyfur (2016), Datça yerleşim yerinde yaşayan lise öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları üzerine yaptığı çalışmada, cinsiyete göre yaptığı karşılaştırma sonucunda kız ve erkek öğrencilerde çevreye yönelik tutumlar açısından farklılık olmadığı sonucunu elde edilmiştir. Öğrencilerin çevresel tutum ölçeğinde en yüksek ortalamaya sahip olan madde "Hayvanlar ve bitkiler de en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptirler" maddesidir (Teyfur, 2016).

Bektaş ve Şirin (2018) katılımcıların çevreye yönelik tutumunu belirlemeyi amaçladıkları çalışmada, çevre tutumu açısından "ekolojik tehlike", "insan üstünlüğü", "doğanın dengesi" ve "teknolojik üstünlük" şeklinde dört faktör grubuna ulaşmıştır. Yeni Ekoloji Paradigma Ölçeği'nin (YEP) çevreye yönelik tutumu ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu sonucuna varmışlardır. Çalışmanın önemli bir sonucu ise özellikle doğa da yapılan aktivitelere katılımın çevreye yönelik doğa merkezci yaklaşıma olumlu etkisi olduğudur (Bektaş ve Şirin, 2018).

Putravan (2019) erkek ve kız öğrencilerin (cinsiyet) ekosistem bilgisi, iç-dış öz denetim (LOC) ve Yeni Ekolojik Paradigma (YEP) ile ilgili farklılıkları olup olmadığını doğrulamak amacı ile Endonezya'daki üç büyük şehirden rastgele 362 öğrenci üzerine bir araştırma yapmıştır. Araştırmada faktör analizine göre, kız öğrencilerin sonuçları YEP faktör yükü ve faktör sayısı açısından erkek öğrencilere göre daha yüksek iç tutarlılığa sahiptir. Araştırma kız öğrencilerin daha geniş ekolojik görüşe sahip olduğu ve çevre sorunlarına yanıt verme konusunda daha duyarlı olduğu iddia sonucuna varmıştır (Putravan, 2019).

Araştırmanın Yöntemi

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın amacı yeni ekolojik paradigmanın rekreasyon faaliyetlerine katılım ve demografik değişkenlerle arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Araştırmanın evrenini Türkiye’de farklı kültür ve demografik özelliklere sahip insanların yaşadığı en kalabalık ve büyük kentlerinden biri olan İstanbul’da yaşayanlar oluşturmaktadır. Araştırmada evrenin tamamına erişilmesi mümkün olmadığı için kolayda örneklem yoluyla evrenden seçilen bir örneklem üzerinden araştırma yapılmıştır. Bu yöntemde veri toplamak hem daha ucuz hem de hızlı ve kolay bir yoldur (De Vaus, 1990: 60). Bir araştırmada örneklem hacminin 30 ile 500 arasında olması ideal bir araştırma için yeterlidir ve güvenilir sonuçlara ulaşılabilir (Rescoe, 1975). Bu nedenle araştırmada kullanılan değişken sayısı da dikkate alınarak kolayda örneklem yöntemiyle 700 katılımcıya anket uygulanmıştır. Anketler Kasım 2018 – Nisan 2020 yılı arasında İstanbul ili içerisinde yüz yüze toplanmıştır. Analiz için işlenmeden önce anketler kontrol edilmiş, boş veya eksik olarak doldurulduğu tespit edilen anketler araştırmadan çıkartılmıştır. Araştırmada istenilen amaca ulaşılması için tespit edilen eksik ve boş 45 anket araştırma kapsamından çıkartılmış ve toplam 655 anket kullanılmıştır.

Materyal ve Yöntem

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Dunlap ve Van Liere’nin (1978) geliştirdiği ve 2000 yılında tekrar gözden geçirilerek hazırladıkları ölçek kullanılmıştır. Dunlap ve Van Liere, Yeni Çevresel Paradigma ölçeğini, Pirages ve Ehrlich'in (1974) çevre sorunlarını, ekonomik büyüme arayışı, teknolojik çözümlere destek ile insan-merkezci olarak karakterize edilen çevre karşıtı "Baskın Sosyal Paradigma"ya dayandırdığı çalışmasından esinlenerek oluşturmuştur. Dunlap ve Van Liere, YEP'i oluşturan soru maddelerini yaratırken, çevre literatüründe bulunan mevcut temalara, yani "büyümeye yönelik ekolojik sınırların varlığı, doğa dengesini korumanın önemi ve doğanın öncelikli olarak var olduğu temeline dayanmış ve YEP'i insan merkezci fikrin reddi olarak ortaya atmıştır (Dunlap ve Van Liere, 2008: 6). 2000 yılında Dunlap tarafından ekoloji bilimindeki gelişmelerle tutarlılık sağlamak için "Yeni Ekolojik Paradigma ölçeği" olarak yeniden adlandırmıştır. Ancak her iki başlık da bugün kullanımda kalmıştır (Dunlap ve Van Liere 2008). Dunlap vd. (2000)'nin gözden geçirilmiş ölçeği 2000 yılından 2021 yılı nisan ayına kadar olan süre içerisinde 5882 atf almıştır.

Dunlap vd. (2000) Varimax rotasyonu ile temel bileşen analizi kullanarak dört bileşen elde ederken, aynı yöntemi kullanan diğer çalışmalar farklı sonuçlar bildirmiştir: beş bileşenin yapıları (Denis ve Pereira, 2014; Ogunbode, 2013) , dört bileşen (Günden ve Miran, 2008; Erdoğan, 2009; Harraway, vd. , 2012; Noblet, vd. 2013), üç bileşen (Halkos ve Matsiori, 2015); ve iki bileşen (Nistor, 2012; Aytaç ve Öngen 2012) sonuçları çıkmıştır. Ölçeğin kullanılma şekliyle ilgili olası farklılıkları (örneğin anketteki madde sayısı veya Likert ölçeğindeki puan sayısı) ve iç tutarlılığını dikkate alarak sonuçların yorumlanmasında bir miktar ihtiyatlı olunması gerektiğini vurgulansa da araştırmacılar, çevre yanlısı dünya görüşlerini ölçmek için yaygın olarak kullanılan bir araç olduğu için YEP'i kullanmaya devam etmektedirler (Barradas ve Ghilardi-Lopez, 2020:2). Alternatif ölçeklerin ya çok boyutlu (örneğin, Fulton vd, 1996) ya da teorik tutarlılıktan yoksun olduğu (örneğin Milfont ve Duckitt, 2010) ve bu nedenle YEP'in tercih edildiği görülmüştür (Bernstein ve Szuster, 2019: 74). Hawcroft ve Milfont (2010), YEP'in güvenilirliği ve geçerliliğinin maddeler arasında yüksek düzeyde iç tutarlılıkla desteklendiğini bulmuştur. Demirel vd (2009) doğada yapılan rekreasyonel aktivitelere katılımın çevreye yönelik tutum üzerindeki etkisini değerlendirmek için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmek ve elde edilen verilere göre karşılaştırılmasını sağlamak amacıyla "Yeni Ekolojik Paradigma" (YEP) ölçeğini kullanmıştır. Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği'nin çevreye yönelik tutumları ölçmek için geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunun söylenebileceği sonucuna varmışlardır. Aytaç ve Öngen (2012) çalışmalarında yeni çevresel paradigma ölçeğinin yeniden geçerlilik ve güvenilirlik analizlerini yapmış ve açıklayıcı faktör analizine göre ölçek, 15 madde ve 2 faktörlü yapı göstermiştir. Tüm faktörler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş ve uyum indeksleri sonucunda elde edilen modelin iyi bir uyuma sahip olduğu ortaya koyulmuştur (Aytaç ve Öngen, 2012). Bu nedenle daha önce yapılan çevresel tutum araştırmalarında geçerli ve güvenilir sonuçlar vermesi ve çevre merkezci yaklaşımlar ile insan merkezci yaklaşımlar arasında ayırım yapmaya imkân vermesi nedeni ile bu çalışmada YEP ölçeği kullanılmıştır.

Ölçekteki ifadeler Türkçeye çevrilmiş ve ifadelerde çeviri esnasında anlam bozukluğu oluşup oluşmadığını belirlemek için uzman görüşü alınmıştır. Söz konusu anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin ifadeler yer alırken, ikinci bölümde rekreasyon faaliyetlerine katılıma ilişkin ifadeler, üçüncü bölümde ise ekolojik farkındalığa ilişkin ifadeler bulunmaktadır.

"Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği" (YEP) toplam 15 maddeden oluşmaktadır. Katılımcıların çevreye yönelik tutumları, Kesinlikle Katılmıyorum=1 ve Kesinlikle Katılıyorum= 5 şeklindeki 5'li Likert tipi ölçek üzerinden değerlendirilmektedir. Bu yargıların sekizi (1,3,5,7,9,11,13,15) doğa merkezli bir görüşü savunan ifadelerdir ve bir katılımcının kesinlikle katılıyorum demesi, onun doğa konusunda duyarlı olduğunu göstermektedir. (5=Kesinlikle Katılıyorum; 1=Kesinlikle Katılmıyorum). Bu ifadeler; "1.Dünya besleyebileceği insan sayısı sınırlarına yaklaşmaktadır", "3- İnsanlar doğaya müdahale ettiklerinde genellikle felaket üreten sonuçlar doğar.", "5- İnsanlar ciddi bir şekilde çevreye kendi amaçları doğrultusunda kullanarak zarar vermektedir." "7- Bitki ve hayvanlar da en az insanlar kadar var olma hakkına sahiptir.", "9. Bazı özel yeteneklerine rağmen insanlar hala doğanın kurallarına tabiidir." "11-Dünya bir uzay

gemisi misali sınırlı oda ve kaynaklara sahiptir.”, “13-Doğanın dengesi çok hassastır ve kolayca bozulabilir.”, “15- İşler mevcut durumda olduğu gibi devam ederse, yakında büyük bir ekolojik felaket yaşayacağız.” (Bektaş ve Şirin, 2018: 22).

Diğer yedi yargı ise (2,4,6,8,10,12,14) çevreci yönelim aleyhine olan ve insan merkezli görüşü savunan ifadelerdir. Bu ifadeler; “2-İnsanlar kendi istek ve arzuları doğrultusunda doğayı değiştirme hakkına sahiptirler.”, “4- İnsanoğlunun yaratıcılığı, dünyayı yaşanamaz hale getirmemize izin vermez.”, “6-Dünya bol miktarda doğal kaynaklara sahiptir, yeter ki biz nasıl geliştirmemiz gerektiğini öğrenelim.” “8- Doğanın dengesi modern endüstrileşmiş ulusların doğaya verdiği zararlarla başa çıkabilecek kadar güçlüdür.” “10-İnsanlığın yüz yüze kaldığı pek çok ekolojik kriz çok fazla abartılmaktadır.”, “12-İnsanoğlu doğanın tümüne hâkim olmak niyetindedir.”, “14-İnsanoğlu doğayı kontrol edebilmek için eninde sonunda doğanın nasıl işlediğini öğrenecektir.” (Bektaş ve Şirin, 2018: 22).

Verilerin değerlendirilmesi aşamasında SPSS ve JAMOVI gibi istatistik programlarından yararlanılmıştır. Öncelikle YEP ölçeğine ve rekreasyonel aktivitelere katılım ifadelerine açıklayıcı faktör analizi yapılarak, geçerlilikleri test edilmiştir. Bu süreçte binişik ve faktör yükleri düşük ifadeler araştırmanın geçerliliği açısından analiz dışı bırakılmıştır. Daha sonra elde edilen boyutların güvenilirliğini test edebilmek için Cronbach Alpha ve McDonald's ω katsayıları incelenmiştir. Araştırmanın hipotezlerini test edebilmek için korelasyon analizinden ve fark testlerinden yararlanılmıştır. Verilerin basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiş ve normal dağılmadığına karar verilmiştir. Veriler normal dağılmadığı için fark testlerinde Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U testlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri

İnsanlar yenilenmek, sosyalleşmek, fiziksel ve zihinsel olarak sağlıklı olmak gibi birçok nedenle rekreasyon aktivitelerine katılarak stresli ve yorucu şehir hayatının zorluklarıyla başa çıkmaya çalışmaktadır (Akova vd., 2019). Bu yüzden günümüzde insanlar şehirlerden uzaklaşarak doğaya yönelmekte ve açık alan aktivitelerine katılmaktadırlar (Ardahan ve Lapa Yerlisu, 2010). Ardahan ve Lapa Yerlisu, (2010) tarafından yapılan çalışmada bireylerin doğa sporu yapmakla elde ettikleri faydalardan biri de “çevre bilinci kazanmak” olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle, çevreye yönelik bilinç düzeyi arttıkça bireylerin doğa ve açık alan aktivitelerine katılacakları varsayılarak aşağıdaki araştırma hipotezi 1 oluşturulmuştur;

***H1:** Bireylerin çevreye yönelik bilinç düzeyleri ile doğa ve açık alan aktivitelerine katılımları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.*

Çevre bilinci (Yaşar ve Saydam, 2019), çevreye yönelik tutum (Kayalı, 2010; Ahi ve Özsoy, 2015) ve çevresel bağlılık (Değirmenci, 2020) gibi konularda yapılan çeşitli araştırmalarda yaş, eğitim ve cinsiyet gibi demografik değişkenler incelenmiş ve yaşa (Alnıaçık, 2010), cinsiyete (Yücel vd., 2006; Alnıaçık, 2010; Ahi ve Özsoy, 2015) ve eğitim seviyesine (Yücel vd., 2006) göre çevre bilincinin farklılık gösterildiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda daha önce yapılan görgül araştırma bulgularından yola çıkarak aşağıdaki araştırma hipotezleri türetilmiştir;

H2: Eğitim seviyesine göre rekreasyonel aktivitelere katılan katılımcıların çevreye yönelik tutumları farklılık göstermektedir.

H2a: Eğitim seviyesine göre katılımcıların insan merkezci yaklaşımları farklılık göstermektedir.

H2b: Eğitim seviyesine göre katılımcıların çevre merkezci yaklaşımları farklılık göstermektedir.

H3: Cinsiyete göre rekreasyonel aktivitelere katılan katılımcıların çevreye yönelik tutumları farklılık göstermektedir.

H3a: Cinsiyete göre katılımcıların insan merkezci yaklaşımları farklılık göstermektedir.

H3b: Cinsiyete göre katılımcıların çevre merkezci yaklaşımları farklılık göstermektedir.

H4: Yaşa göre rekreasyonel aktivitelere katılan katılımcıların çevreye yönelik tutumları farklılık göstermektedir.

H4a: Yaşa göre katılımcıların insan merkezci yaklaşımları farklılık göstermektedir.

H4b: Yaşa göre katılımcıların çevre merkezci yaklaşımları farklılık göstermektedir.

Bulgular ve Yorumlar

Demografik Bulgular

Araştırmaya gönüllü olarak katılan 655 katılımcının demografik özelliklerine ilişkin bulgulara Tablo 1’de yer verilmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların %56.2’sinin erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların yaş aralığı incelendiğinde büyük bir çoğunluğun 25-34 yaş aralığında yer aldığı görülmektedir. Medeni hal bakımından katılımcıların çoğunluğu bekârlardan oluşmaktadır (%50.4). Eğitim bakımından katılımcıların yüzde 62,6’sı üniversite mezunudur. Katılımcılar meslekleri açısından incelendiğinde ilk sırada özel sektör çalışanlarının olduğu görülmektedir (%67.3). İş yerindeki konumları açısından incelendiğinde katılımcıların büyük bir çoğunluğu çalışanlardan oluşmaktadır (%74.4). Son olarak katılımcılar gelirleri açısından incelendiğinde çoğunluğu 2501-3500 arasında aylık kazanca sahip katılımcılar oluşturmaktadır (%27.3).

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

Değişken		N	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	287	43.8
	Erkek	368	56.2
Yaş	18-24	73	11.1
	25-34	356	54.4
	35-44	167	25.5
	45-54	48	7.3
	55 ve üzeri	7	1.1
	Belirtilmemiş	4	0.6
Medeni hal	Evli	325	49.6
	Bekâr	330	50.4
Eğitim Durumu	İlköğretim	27	4.1
	Lise	115	17.6
	Üniversite	410	62.6
	Lisansüstü	103	15.7
Meslek	Kamu	192	29.3
	Özel Sektör	441	67.3

Konum	Emekli	22	3.4
	Çalışmıyor	3	0.5
Aylık Gelir	Alt düzey yönetici	106	16.2
	Üst düzey yönetici	49	7.5
Aylık Gelir	Çalışan	487	74.4
	0-1500	77	11.8
	1501-2500	177	27.0
	2501-3500	179	27.3
	3501-5000	149	22.7
	5001 ve üzeri	73	11.1

Tanımlayıcı İstatistiksel Bulgular

Tablo 2’de araştırmada kullanılan değişkenlerin tanımlayıcı istatistiklerine yer verilmiştir. Tablo 2’de de görüleceği üzere Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği’ ne (YEP) ait olan çevre merkezci yaklaşım ortalaması en yüksek değişken olarak elde edilmiştir. Rekreasyonel aktivitelerden (RA) ise yaygın açık alan aktiviteleri en yüksek ortalama elde edilen değişken olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2. Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Skewness	Kurtosis
Çevre Merkezci Yaklaşım (YEP)	3,9388	,61150	-,394	,397
İnsan Merkezci Yaklaşım (YEP)	2,8552	1,00895	1,022	5,563
Spor Aktiviteleri (RA)	2,4020	0,94898	,123	-,734
Doğa Aktiviteleri (RA)	2,9335	,96719	-,236	-,471
Sağlık Aktiviteleri (RA)	2,7358	,96370	-,137	-,755
Yaygın Açık Alan Aktiviteleri (RA)	3,1692	1,16069	3,565	51,969

Geçerlilik ve Güvenilirlik Bulguları

Araştırmada kullanılan ölçeklere sırasıyla en çok tercih edilen (Fabrigar vd., 1999; Tabachnick & Fidell, 2015) ve uygun sayıda bağımsız faktör elde edebilmek için genel kabul görmüş bir yöntem olan (Kieffer, 1998) varimax döndürme tekniği ile açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Daha sonra geçerliliğini sağlamış ölçeklerin güvenilirliğini test edebilmek için sırasıyla Cronbach alfa (α) (Field, 2009) ve McDonald's ω katsayıları hesaplanmıştır. Ayrıca, açıklayıcı faktör analizlerine geçmeden önce ölçeklerin, faktör analizine uygun olup olmadığını tespit edebilmek için Kaiser-Meyer- Olkin (KMO) ve Barlett testi sonuçları incelenmiştir (Williams vd., 2010; Hair vd., 2014). Tablo 3’te “Yeni Çevresel Paradigma” ölçeğine uygulanan açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları

FAKTÖRLER			
	Faktör 1: Çevre merkezci yaklaşım	Faktör 2: İnsan merkezci yaklaşım	BENZERSİZLİK DEĞERİ
Madde 13	0.689		0.523
Madde 15	0.680		0.538
Madde 5	0.671		0.512
Madde 7	0.663		0.522
Madde 3	0.581		0.662
Madde 9	0.548		0.649
Madde 11	0.479		0.715
Madde 1	0.402		0.821
Madde 10		0.768	0.403
Madde 2		0.758	0.417
Madde 8		0.754	0.431
Madde 4		0.704	0.495
Madde 14		0.493	0.627

Rotasyon: 'varimax'
KMO Measure of Sampling Adequacy = 0.787
Bartlett's Test of Sphericity χ^2 (1920), df (78), p (000)

Faktör analizine geçebilmek için KMO değerinin 0,50 üzerinde bir değer olması gerekmektedir (Hair vd, 2014; Taherdoost vd, 2014). Ayrıca faktör analizi yapılabilmesi için Bartlett testi sonucunda hesaplanan “p değeri (Sig)” 0.05 anlamlılık seviyesinden düşük olması gerekmektedir (Williams vd, 2010; Taherdoost vd, 2014). Bu açıklamalardan yola çıkarak yapılan KMO ve Bartlett test sonuçları, araştırmada kullanılan yeni çevresel paradigma ölçeğinin faktör analizine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (KMO 0.787 > 0.50; Bartlett testi p değerleri = 0.000). Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği Aytaç ve Öngen (2012)'in yapmış olduğu faktör analizi ile tutarlı olup 2 faktörlü bir yapı sergilemiştir. Bu faktörler; “çevre merkezci yaklaşım” (1,3,5,7,9,11,13,15) ve “insan merkezci yaklaşım” (2,4,8,10,14) olarak isimlendirilmektedir (Aytaç ve Öngen, 2012). Bu ölçeğin faktör yükleri 0.768 ile 0.402

arasında değişmektedir (Faktör yükleri > 0.40). Madde 6 ve 12 faktör yapısını bozduğu için ölçekten çıkarılmıştır.

Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği' nin güvenilirliğini test edebilmek için Cronbach's α ve McDonald's ω değerleri incelenmiştir (Tablo 4). Yapılan analiz sonucunda hem boyutların hem de ölçeğin tamamının oldukça güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Cronbach's α ve McDonald's ω > 0.70).

Tablo 4. Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği Güvenilirlik Bulguları

	Cronbach's α	McDonald's ω
Ölçek Genel	0.711	0.721
Çevre merkezci yaklaşım	0.738	0.745
İnsan merkezci yaklaşım	0.715	0.728

Rekreasyonel faaliyetlere katılım ifadelerine yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda 5 faktör elde edilmiştir (Tablo 5). Bu faktörler rekreasyonel faaliyetlere göre isimlendirilmiştir. İlk faktör olan spor; futbol, basketbol, voleybol, tenis, badminton, masa tenisi gibi sporlardan oluşmaktadır. İkinci faktör olan doğa; kırsal tur, yaban hayatı gözlemlene, dağ evi kiralama, dağlık alanda gezme gibi faaliyetlerden oluşmaktadır. Üçüncü faktör olan sağlık; termal tesis/kaplıca ziyareti, yoga/plates ve spa/wellness/masaj etkinlikleri gibi faaliyetlerden meydana gelmektedir. Dördüncü faktör olan yaygın açık alan; yürüyüş yapma/uzanma, hobiler / bireysel uğraşlar (resim, fotoğraf vb.) ve orman/göl/doğal alan ziyareti gibi faaliyetlerden oluşmaktadır. Son faktör olan sosyalleşme ise; arkadaş/akraba ziyareti ve dini etkinlik /toplantılardan oluşmaktadır.

Tablo 5. Rekreasyonel Aktivitelere Yönelik Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları

	FAKTÖRLER					BENZERSİZLİK DEĞERİ
	Spor	Doğa	Sağlık	Yaygın açık alan	Sosyalleşme	
Sporlar2	0.805					0.292
Sporlar3	0.799					0.327
Sporlar1	0.749					0.335
Sporlar4	0.720					0.372
Sporlar6	0.676					0.464
Sporlar5	0.670					0.366

Tablo 5. Rekreasyonel Aktivitelere Yönelik Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları

	FAKTÖRLER					BENZERSİZLİK DEĞERİ
	Spor	Doğa	Sağlık	Yaygın açık alan	Sosyalleşme	
Doga5		0.832				0.262
Doga4		0.781				0.286
Doga6		0.699				0.373
Doga1		0.654				0.424
Saglik2			0.846			0.253
Saglik3			0.782			0.297
Saglik1			0.393			0.582
Yaygin4				0.764		0.365
Yaygin3				0.746		0.409
Yaygin5				0.678		0.358
Sosyallesme3					0.805	0.325
Sosyallesme4					0.771	0.353

Rotasyon: 'varimax'

KMO Measure of Sampling Adequacy = 0.833

Bartlett's Test of Sphericity χ^2 (4167), df (153), p (000)

Elde edilen bu faktörlerin güvenilirliğini test edebilmek için Cronbach's α ve McDonald's ω değerleri incelenmiştir (Tablo 6). Yapılan analiz sonucunda spor, doğa, sağlık ve yaygın açık alan faktörlerinin oldukça güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, sosyalleşme boyutunun güvenilirliği oldukça düşük bulunmuştur (sosyalleşme $0.50 < 0.70$). Bu yüzden araştırmaya dâhil edilmemiştir.

Tablo 6. Rekreasyon Aktiviteleri Güvenilirlik Bulguları

	Cronbach's α	McDonald's ω
Genel	0.849	0.852
Spor	0.846	0.853
Doğa	0.802	0.805

Sağlık	0.687	0.730
Yaygın Açık Alan	0.677	0.683
Sosyalleşme	0.500	0.502

Korelasyon Analizi Bulguları

Yapılan korelasyon analizi sonucunda yeni çevresel paradigma ölçeğine ait olan insan merkezci yaklaşım ile katılımcıların spor faaliyetlerine yönelmesi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır (0.178**). Yani, çevre karşısında insanı daha önemli gören bireylerin spor aktivitelerine (Futbol, basketbol vb.) katılması söz konusudur. Ayrıca çevre merkezci yaklaşım ile doğaya yönelik aktiviteler arasında (0.140**) ve çevre merkezci yaklaşım ile yaygın açık alan aktiviteleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur (0.138**). Buradan hareketle, çevreye yönelik bilinç düzeyi arttıkça bireylerin doğa ve açık alan aktivitelerine katılmaları artacaktır. Bilinç düzeyleri azaldıkça bu tip aktiviteler katılımları azalacaktır. Bu doğrultuda H1 kabul edilmiştir. Sağlık aktiviteleri ile insan merkezci yaklaşım ve çevre merkezci yaklaşım arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Sosyalleşme aktivitesi ise daha önce de belirtildiği gibi güvenilirlik değeri düşük çıktığı için korelasyon analizine dahil edilmemiştir.

Tablo 7. Korelasyon Analizi Bulguları

	1	2	3	4	5	6
1. Spor (RAK)	1					
2. Sağlık (RAK)	0.276**	1				
3. Doğa (RAK)	0.385**	0.381**	1			
4. Yaygın açık alan (RAK)	0.258**	0.243**	0.764**	1		
5. İnsan merkezci yaklaşım (YEP)	0.178**	-0.037	0.014	0.045	1	
6. Çevre merkezci yaklaşım (YEP)	0.052	0.031	0.140**	0.138**	0.016	1

RAK: Rekreasyonel Aktivitelere Katılım

YEP: Yeni Ekolojik Paradigma

Fark Testleri Bulguları

Eğitim Durumuna Göre Çevre Bilincinin Kıyaslanması

Katılımcıların eğitim durumlarına göre insan merkezci yaklaşımlarının kıyaslanması amacıyla Kruskal-Wallis testi uygulanmış ve elde edilen bulgular Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Eğitim Durumuna Göre Katılımcıların İnsan Merkezci Yaklaşımlarının Kıyaslanması

Grup	Gözlem Sayısı	Sıra Ortalaması	Anlamlılık
İlköğretim	27	428.30	0.000
Lise	115	392.1	
Üniversite	409	313.29	
Lisansüstü	103	285.27	

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda anlamlı farklılık elde edilmiştir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit edebilmek için Post Hoc analizlerine baş vurulmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi veriler normal dağılmadığı için Tamhane's T2'den yararlanılmıştır. Bu analiz sonucunda ilköğretim mezunlarının lisansüstü mezunlarına göre daha insan merkezci bir çevre bilincine sahip olduğu tespit edilmiştir ($p= 0.18$). Ayrıca lise mezunları da üniversite ($p= 0.01$) ve lisansüstü ($p= 0.00$) mezunlarına göre daha insan merkezcidir. Bu sonuçlardan da anlaşılacağı üzere, eğitim seviyesi düştükçe bireyler çevrecilikten uzaklaşarak daha insan merkezci bir tutum sergilemektedirler. Bu doğrultuda "H2a Eğitim seviyesine göre katılımcıların insan merkezci yaklaşımları farklılık göstermektedir" hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların eğitim durumlarına göre çevre merkezci yaklaşımlarının kıyaslanması amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testine ait bulgular Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Eğitim Durumuna Göre Katılımcıların Çevre Merkezci Yaklaşımlarının Kıyaslanması

Grup	Gözlem Sayısı	Sıra Ortalaması	Anlamlılık
İlköğretim	27	322.67	0.215
Lise	115	295.35	
Üniversite	409	332.68	
Lisansüstü	103	344.10	

Tablo 9'da da görüleceği üzere, katılımcıların çevre merkezci yaklaşımları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p= 0.215$). Bu doğrultuda "H2b: Eğitim seviyesine göre katılımcıların çevre merkezci yaklaşımları farklılık göstermektedir" hipotezi kabul edilmemiştir.

Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Çevre Bilincinin Kıyaslanması

Katılımcıların cinsiyet durumlarına göre insan merkezci yaklaşımlarının kıyaslanması amacıyla Mann-Whitney U testi uygulanmış ve elde edilen bulgular Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre İnsan Merkezci Yaklaşımlarının Kıyaslanması

Grup	Gözlem Sayısı	Sıra Ortalaması	Anlamlılık
Kadın	287	302.87	0.003
Erkek	367	346.76	

Tablo 10’da da görüleceği üzere Mann-Whitney U testi sonucuna göre insan merkezci yaklaşım cinsiyete göre farklılaştığı tespit edilmiştir ($p=0.003$). Analiz sonuçlarına göre, erkeklerin insan merkezci yaklaşımları kadınlara göre daha fazladır. Bu sonuçtan yola çıkarak “H3a: Cinsiyete göre katılımcıların insan merkezci yaklaşımları farklılık göstermektedir” hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 11’de cinsiyete göre katılımcıların çevre merkezci yaklaşımlarının farklılaşp farklılaşmadığına yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 11. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Çevre Merkezci Yaklaşımlarının Kıyaslanması

Grup	Gözlem Sayısı	Sıra Ortalaması	Anlamlılık
Kadın	287	335.20	0.356
Erkek	367	321.48	

Tablo 11’de de görüleceği üzere Mann-Whitney U testi sonucuna göre katılımcıların çevre merkezci yaklaşımları cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p=0.356$). Bu sonuçtan yola çıkarak “H3b: Cinsiyete göre katılımcıların çevre merkezci yaklaşımları farklılık göstermektedir” hipotezi kabul edilmemiştir.

Katılımcıların Yaşlarına Göre Çevre Bilincinin Kıyaslanması

Katılımcıların yaş durumlarına göre insan merkezci yaklaşımlarının kıyaslanması amacıyla Kruskal-Wallis testi uygulanmış ve elde edilen bulgular Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. Katılımcıların yaş durumlarına göre insan merkezci yaklaşımlarının kıyaslanması

Grup	Gözlem Sayısı	Sıra Ortalaması	Anlamlılık
18-24	73	400.68	0.004
25-34	356	324.54	
35-44	166	299.39	
45-54	48	312.93	

---

55 ve üstü	7	295.86
------------	---	--------

Tablo 12’de de görüleceği üzere yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda anlamlı farklılık elde edilmiştir ($p= 0.004$). Hangi gruplar arasında anlamlı fark olduğunu tespit edebilmek için Post Hoc analizlerinden Tamhane’s T2’den yararlanılmıştır. Bu analiz sonucunda yaşı 18-24 aralığında olanların, 25-34 ($p= 0.21$) ve 35-44 ($p= 0.08$) aralığında olanlara göre daha insan merkezci bir yaklaşımı benimsedikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak “H4a: Yaşa göre katılımcıların insan merkezci yaklaşımları farklılık göstermektedir” hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların yaş durumlarına göre çevre merkezci yaklaşımlarının kıyaslanması amacıyla uygulanan Kruskal-Wallis testi sonuçlarına Tablo 13’te yer verilmiştir.

Tablo 13. Katılımcıların yaş durumlarına göre çevre merkezci yaklaşımlarının kıyaslanması

Grup	Gözlem Sayısı	Sıra Ortalaması	Anlamlılık
18-24	73	328.45	0.280
25-34	356	337.25	
35-44	166	312.63	
45-54	48	288.85	
55 ve üstü	7	253.50	

Tablo 13’te de görüleceği üzere yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda katılımcıların çevre merkezci yaklaşımları arasında anlamlı farklılık elde edilememiştir ($p= 0.280$). Bu sonuçtan yola çıkarak “H4b: Yaşa göre katılımcıların çevre merkezci yaklaşımları farklılık göstermektedir” hipotezi kabul edilmemiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, yeni ekolojik paradigma ile rekreasyon faaliyetlerine katılım ve demografik değişkenlerle arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma nicel bir çalışma olarak tasarlanmış, veriler anket tekniği kullanılarak İstanbul’da ikamet eden katılımcılardan elde edilmiştir.

Yapılan korelasyon analizi sonucunda yeni çevresel paradigma ölçeğine ait olan “insan merkezci yaklaşım” ile katılımcıların spor faaliyetlerine yönelmesi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Yani, çevre karşısında insanı daha önemli gören bireylerin futbol, basketbol vb. spor aktivitelerine katılması söz konusudur. Ayrıca çevre merkezci yaklaşım ile doğaya yönelik aktiviteler arasında ve çevre merkezci yaklaşım ile yaygın açık alan aktiviteleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç literatürde yapılan diğer çalışmalarla tutarlılık göstermektedir. Örneğin Gençay ve Karaküçük (2000) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre; doğa sporları ile uğraşan sporcuların futbol, basketbol gibi sporlarla uğraşan sporculara göre çevreye ve

sorunlarına karşı daha duyarlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmamızın sonuçları ayrıca Tarrant ve Green, (1999)'in çalışmalarındaki açık hava rekreasyonuna katılımının çevre bilincini geliştirdiği sonucunu da desteklemektedir. Buradan hareketle, çevreye yönelik bilinç düzeyi arttıkça bireylerin doğa ve açık alan aktivitelerine katılımlarında artış olacağı, çevreye yönelik bilinçleri azaldıkça bu tip aktivitelere katılımlarının azalacağı söylenebilir.

Yapılan analizler sonucunda yaşa, cinsiyete ve eğitim düzeyine göre rekreasyonel aktivitelere katılan bireylerin insan merkezci tutumlarının farklılaştığı tespit edilmiştir. Örneğin ilköğretim mezunları, lisansüstü mezunlarına göre daha insan merkezci bir çevre bilincine sahiptir. Ayrıca lise mezunları da üniversite ve lisansüstü mezunlarına göre daha insan merkezcidir. Bu sonuç literatürde farklı örneklerde yapılan diğer çalışmalarla tutarlılık göstermektedir. Örneğin Yaraş vd (2011) tarafından tüketicilerin çevre bilinçleri üzerine yapılan araştırma bulgularına göre; çevre bilinci yüksek olan bireylerin eğitim seviyelerinin de yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan yola çıkarak, eğitim seviyesi düştükçe bireylerin çevrecilikten uzaklaşarak daha insan merkezci bir tutum sergiledikleri, eğitim seviyeleri yükseldikçe daha çevreci olacakları söylenebilir.

Mevcut çalışmada insan merkezci yaklaşımın cinsiyete göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, erkeklerin insan merkezci yaklaşımları kadınlara göre daha fazladır. Bu sonuç farklı örneklerde yapılmış bazı araştırmalarla tutarlılık göstermemektedir. Örneğin Değirmenci (2020) tarafından yapılan çalışmanın bulgularına göre çevresel bilinç cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Benzer şekilde Demirel vd (2009) tarafından yapılan araştırma sonuçları; üniversite öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının cinsiyete göre farklılaşmadığını göstermiştir. Ancak Acungil (2020) tarafından yine üniversite öğrencileri üzerinde yapılan başka bir çalışmada, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere kıyasla daha olumlu çevresel davranış ve duyarlılığa sahip olduğu tespit edilmiştir.

Son olarak, yaşı 18-24 aralığında olan bireylerin, 25-34 ve 35-44 aralığında olan bireylere göre daha insan merkezci bir yaklaşımı benimsedikleri tespit edilmiştir. Yani gençler daha insan merkezci olup, çevreyi geri plana atmaktadırlar. Bu sonuç literatürde farklı örneklerde yapılan araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir. Örneğin Değirmenci (2020) tarafından yapılan bir araştırmaya göre çevre bilincin yaş değişkenine göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. 49-58 yaş aralığında olan bireylerin genç bireylere nazaran daha fazla çevre bilincine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan yola çıkarak bireylerin yaşları ilerledikçe daha çevreci oldukları söylenebilir.

Çevre merkezci yaklaşım ile doğaya yönelik aktiviteler arasında ilişki pozitif olsa da doğaya yönelik aktiviteler bir alanının sık kullanılmasına sebep olabilir. Açık hava rekreasyon alanları için önemli bir kriter olan doğallık kriterinin zamanla bu sık kullanımdan kaynaklı bozulmalara yol açabileceği düşünülmelidir. Şehir içinde açık alanların yaratılması ve peyzaj düzenlemeleri ile diğer doğal alanlara olabilecek tahribat azaltılabilir. Trafik, çevre ve hava kirliliğinin azaltılması için şehir yönetimlerinin planlamalarında yeşil alanların korunmasına öncelik vermesi gerekir. Açık alan rekreasyonuna katılmak isteyenlerin toplu taşıma araçlarını kullanmasının teşvik

edilmesi ve bu araçlarda yenilenebilir enerjilerin kullanımına yönelik yatırımların desteklenmesi bu olumsuz etkiyi azaltabilir. Açık hava rekreasyonuna katılımının çevre bilincini geliştirdiği sonucundan yola çıkarak çevre ile ilgili yapılacak olan bilinçlendirme uygulamalarında çalışmamızın sonuçlarının dikkate alınması önemli olacaktır.

Bu çalışmada veriler sadece İstanbul'da ikamet eden ve rekreasyonel faaliyetlere katılan bireylerden toplanmıştır. Bu yüzden araştırma uygulamanın yapıldığı örneklem çerçevesi ile sınırlıdır. Gelecekteki çalışmaların diğer şehirlerdeki rekreasyonel faaliyetlere katılan bireyleri de kapsayacak şekilde yapılması, sonuçların genelleştirilebilmesi açısından önemli katkılar sağlayabilir. Ayrıca bu çalışmada veriler anket tekniği ile elde edilmiştir. Gelecekteki çalışmalar karma yöntem kullanılarak gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

- Acungil, Y. (2020). Üniversite öğrencilerinin çevresel tutum ve davranış düzeylerini belirlemeye yönelik bir çalışma: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75(3):997-1032.
- Ahi, B. ve Özsoy, S., (2015). İlkokullarda görev yapan öğretmenlerin çevreye yönelik tutumları: cinsiyet ve mesleki kıdem faktörü. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(1):31-56.
- Akova, O., Şahin, G., ve Öğretmenoğlu, M. (2019). Rekreasyon Deneyiminin Psikolojik İyi Oluş Üzerine Etkisi: Y Kuşağı Üzerinde Bir Araştırma. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2):124-139.
- Alnıaçık, Ü. (2010). Çevreci yönelim, çevre dostu davranış ve demografik özellikler: üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(20):507-532.
- Ardahan, F., ve Lapa, T. Y. (2011). Açık alan rekreasyonu: bisiklet kullanıcıları ve yürüyüşçülerin doğa sporu yapma nedenleri ve elde ettikleri faydalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1):1327-1341.
- Aytaç M. ve Öngen, B. (2012) Doğrulayıcı faktör analizi ile yeni çevresel paradigma ölçeğinin yapı geçerliliğinin incelenmesi, *İstatistikçiler Dergisi*, 5:14-22.
- Barradas, J.I. ve Ghilardi-Lopez, N.P. (2020) "A case study using the New Ecological Paradigm scale to evaluate coastal marine environmental perception in the Greater Sao Paulo (Brazil)", *Ocean and Coastal Management*.
- Bektaş F. ve Şirin E. F. (2018) "Yeni çevresel paradigma ölçeği ile dağcılarının çevreye yönelik tutumlarının değerlendirilmesi" *Türk Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1):20-26.
- Bernstein, J. ve Szuster, B. W., (2019), "The new environmental paradigm scale: reassessing the operationalization of contemporary environmentalism." *J. Environ. Educ.* 50:73–83.
- Catton, W.R. ve Dunlap, R.E., (1980), A new ecological paradigm for post-exuberant sociology. *Am. Behav. Sci.* 24:15–47.
- Çetinkaya, G. (2015) "Doğa Sporlarında Katılım Çevre Tutumunu Etkiler mi? Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *Ankara Üniv Spor Bil Fak*, 13(2):137-142.
- De Vaus, D.A., (1990) *Surveys in Social Research (Contemporary Social Research S.)*, 2. Basım, UnwinHyman, London.
- Değirmenci, B. (2020). Çevresel Bilinç ile Çevresel Bağlılık İlişkisinin "Demografik Özellikler" Bağlamında İncelenmesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4): 1-13.

- Demirel, M., Gürbüz, B. ve S. Karaküçük (2009), Rekreasyonel Aktivitelere Katılımın Çevreye Yönelik Tutum Üzerindeki Etkisi ve Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği 'nin Geçerliliği ve Güvenilirliği, *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(2):47-50.
- Denis, H. D. ve Pereira, L. N. (2014). Measuring the Level of Endorsement of the New Environmental Paradigm: A Transnational Study. *Dos Algarves: A Multidisciplinary e-Journal*, 23:5-26.
- Dunlap, R., Van Liere, K., Mertig, A., Jones, R.E., (2000), "Measuring endorsement of the new ecological Paradigm : a revised YEP scale." *Journal of Social Issues*, 56(3):425-442.
- Dunlap, R.E. ve Van Liere, K.D. (2008). The "New Environmental Paradigm", *The Journal of Environmental Education*, 40(1):19-28.
- Dunlap, R.E. ve Van Liere, K.D., (1978), The "new environmental paradigm". *The Journal of Environmental Education*, 9 (4):10 – 19.
- Dunlap, R. E., ve Van Liere, K. D. (1984). "Commitment to the dominant social paradigm and concern for environmental quality" . *Social Science Quarterly*, 65:1013-1028.
- Erdoğan, N. (2009). Testing the New Ecological Paradigm Scale: Turkish Case. *African Journal of Agricultural Research*, 4(10):1023-1031.
- Fabrigar, L. R., Wegener, D. T., MacCallum, R. C., ve Strahan, E. J. (1999). Evaluating the use of exploratory factor analysis in psychological research. *Psychological Methods*, 4(3):272-299.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. Sage Publications.
- Fulton, D.C., Manfredi, M.J. ve Lipscomb, J., (1996), Wildlife valueorientations: a conceptual and measurement approach. *Hum. Dimens. Wildl.* 1:24-47.
- Gençay, S., ve Karaküçük, S. (2000). Sporcuların Çevre Sorunlarına Yaklaşımları. Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Kongresi, 26-27.. <http://www.sporbilim.com/dosyalar/GBESBK.pdf> .
- Günden, C. ve Miran, B. (2008) "Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğiyle Çiftçilerin Çevre Tutumunun Belirlenmesi: İzmir İli Torbalı İlçesi Örneği", *Ekoloji*, 41-50.
- Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A. ve Dinç, Y. (2015), Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi-Örnek Animasyon Uygulamaları, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Hair, F. J. William, C. Barry B. ve Rolph, E. (2014). *Multivariate Data Analysis*. Pearson.
- Halkos, G. ve Matsiori, S. (2015). Environmental Attitude, Motivations and values for Marine Biodiversity Protection. MPRA, Working Paper No. 63947.
- Harraway, J., Broughton, F., Deaker, L., Jowett, T., ve Shephard, K. (2012). Exploring the Use of the Revised New Ecological Paradigm Scale (YEP) to Monitor the Development of Students' Ecological World views. *The Journal of Environmental Education*, 43(3):177-191.
- Hawcroft, L. J., ve Milfont, T. L. (2010). The use (and abuse) of the new environmental paradigm scale over the last 30 years: A meta-analysis. *Journal of Environmental Psychology*, 30(2):143-158.
- Hoşgör, H., Gündüz Hoşgör, D. ve N. Tosun, (2015) Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi: Kıyaslamalı Bir Analiz, *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi* ,HSP, 2(2):198-207.
- Karadağ, A. (2009) "Kentsel Ekoloji Kentsel Çevre Analizlerinde Coğrafi Yaklaşım", *Ege Coğrafya Dergisi*, 18/(1-2), 31-47
- Kayalı, H. (2010). Sosyal bilgiler, Türkçe ve sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 258-268.

- Kement, Ü. ve Güçer, E. (2015) Kamping Yapan Bireylerin Çevre Dostu Rekreasyon Davranışlarına Ekolojik Tutum ve Rekreasyonel Motivasyon Değişkenlerinin Etkisinin İncelenmesi, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 2(3):16-27.
- Kieffer, K. M. (1998). Orthogonal versus Oblique Factor Rotation: A Review of the Literature regarding the Pros and Cons. Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association, New Orleans, LA.
- Kil, N., Holland, S.M. ve Stein, T.V. (2014) Structural relationships between environmental attitudes, recreation motivations, and environmentally responsible behaviors. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism* 7-8, 16–25.
- Luo, Y. ve Deng, J. (2008). "The new environmental paradigm and nature-based tourism motivation." *Journal of Travel Research*, 46:392-402.
- Manning, R. E., ve Anderson, L. E. (2012). *Managing Outdoor Recreation Case Studies in The National Parks*. London, UK: CABI.
- Milfont, T.L. ve Duckitt, J., (2010), The environmental attitudes inventory: a valid and reliable measure to assess the structure of environmental attitudes. *J. Environ. Psychol.* 30:80–94.
- Nistor, L. (2012). The New Environmental Paradigm (YEP) in Romania. Some Empirical Findings. *Sociologie Românească*, 10(4):75-98.
- Noblet, C. L., Anderson, M. ve Teisl, M. F. (2013) An Empirical Test of Anchoring the YEP Scale in Environmental Ethics. *Environmental Education Research*, 19(4):540-551.
- Ogunbode, C. A. (2013). The YEP Scale: Measuring Ecological Attitudes/Worldviews in an African Context. *Environment, Development and Sustainability*, 15(6):1477-1494.
- Pirages, D. C. ve Ehrlich, P. R. (1974). "Ark II: social response to environmental imperatives" (D. C. Pirages, ve P. R. Ehrlich, Eds.).
- Putravan I.M. (2019) "A Comparative Analysis of New Ecological Paradigm (YEP), Ecosystem Knowledge, and Students' Self-Control Based on Gender", *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*.
- Roscoe, J.T. (1975) *Fundamental Research Statistics for the Behavioral Sciences*. (2nd Ed.). New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Tabachnick, B. ve Fidell, L. S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı*. (M. Baloğlu, Çev.) Ankara: Nobel.
- Taherdoost, H., Sahibuddin, S. ve Jalaliyoon, N. (2014). Exploratory factor analysis; concepts and theory. *Advances in Applied and Pure Mathematics*, 375-382.
- Tarrant, M. A. ve Green, G. T. (1999). Outdoor Recreation and the Predictive Validity of Environmental Attitudes. *Leisure Sciences*, 21(1):17-30.
- Teyfur, E. (2016) "Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeğine Göre Koruma Alanlarında Yaşayan Lise Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumları (Datça Örneği)", *Turkish Journal of Educational Studies*, 3(2):67-82.
- Thapa, B. (2010). "The mediation effect of outdoor recreation participation on environmental attitude-behavior correspondence". *The Journal of Environmental Education*, 41:133-150.
- Williams, B., Onsmann, A. ve Brown, T. (2010). Exploratory factor analysis: A five-step guide for novices. *Australasian Journal of Paramedicine*, 8(3):1-13.
- Yaraş, E., Akın, E. ve Şakacı, B. K. (2011). Tüketicilerin çevre bilinci düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Öneri Dergisi*, 9(35):117-126.

AKOVA, O., ÖĞRETMENOĞLU, M. ve SEZER, B. (2021). Yeni Ekolojik Paradigmanın Rekreasyon Faaliyetlerine Katılım ve Demografik Değişkenlerle İlişkisi: İstanbul Örneği. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 73-94.

Yaşar, L. D., ve Saydan, R. (2019) Çevre Bilinci ve Çevreci Ürün Satın alma Davranışında Demografik Faktörlerin Etkisi: Van İli Örneği. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(8):126-143.

Yücel, M., Altunkasa, F., Güçray, S., Uslu, C., Say, N. P., ve Say, N. P. (2006). Adana'da çevre duyarlılığı düzeyinin ve geliştirme olanaklarının araştırılması. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(2):217-228.